

Mønter på landet i middelalderens Skåne

Af Jens Christian Moesgaard

De seneste årtiers udbredte brug af metaldetektor i Danmark har vist, at mønter var almindelige på landet i høj- og senmiddelalderen (Moesgaard 2020). Disse fund stammer imidlertid fra pløjelaget, hvor ploven for længst har ødelagt al arkæologisk stratigrafi. Det umuliggør desværre at bedømme i detaljen, hvilke sociale, økonomiske eller symbolske sammenhænge mønterne indgik i. I sjældne tilfælde er man dog så heldig at finde dem i arkæologiske udgravninger med bevaret stratigrafi. Her kan en analyse af den stratigrafiske kontekst for hver enkelt mønt give indicier på møntens sidste anvendelsesøjeblik, før den havnede i jorden. Sådanne heldige tilfælde er udgravningerne i Tårnby på Amager, i Bjæverskov ved Køge samt i Hejninge og Store Valby ved Slagelse. Her kunne man se, at mønterne har været anvendt i dagliglivet på bøndergårde (Moesgaard og Tornbjerg 2011; Moesgaard 2016).

Udgravningen i 1995 i Kyrkheddinge lidt sydøst for Lund er endnu et eksempel. Møntfundenes stratigrafiske kontekst er beskrevet og tolket på forbilledlig vis i kapitlet "Myntfynd" i udgravningsrapporten af udgravningslederen Katalin Schmidt Sabo (Schmidt Sabo 1998, s. 101-103). Når der alligevel er anledning til tage sagen op igen, skyldes det tre forhold. For det første er der nok ikke mange møntinteresserede, der kender til denne rapport. For det andet giver rapporten kun en overordnet bestemmelse af mønterne (møntherre, møntsted, datering til regeringsperiode). Referencer til numismatisk standardlitteratur mangler. For det tredje er der de sidste par årtier sket en del forskning, bl.a. af Ulrika Bornestaf og Keld Grinder-Hansen, angående datering af mønterne fra 12- og 1300-tallet, så det kunne være interessant at se på fundet igen i det lys. Møntbestemmelserne blev i sin tid foretaget af Ulla Silvegren [von Wowern], daværende museumsinspektør på Historiska Museet, Lund Universitet, hvor mønterne opbevares (LUHM 30615). Nuværende museumsinspektør Gitte Ingvardson har venligt formidlet listen over bestemmelserne, inklusiv litteraturhenvisninger, fra museets database, som danner grundlag for denne artikel.

Udgravningen dokumenterede en velbjerget bondegård. Der blev fundet 16 mønter, hvoraf 15 var fra middelalderen (den sidste var ½ skilling 1803), samtlige i veldefineret stratigrafisk kontekst, som fremlægges i detaljer i nedenstående liste. En, muligvis to, af mønterne er bygningsofre, det vil sige deponeringer med henblik at bringe lykke til bygningen. Ikke færre end otte, muligvis elleve er fundet i gulvlag, som udgraveren tolker som "troligen tappade i samband med hanteringen av dem" i forbindelse med en handelsaktivitet, måske med tekstil (s. 102). To mønter er omlejrede i ødelæggelseslag. Den store andel af mønter fra gulvlag er dog muligvis overvurderet, da husene blev grundigere udgravet end den øvrige del af udgravningsfladen. Gulvlagene blev således vandsoldede (s. 21, fig. 1, s. 102). Det forklarer måske, hvorfor der i modsætning til andre udgravninger ikke er nogen mønter i bl.a. affaldslag eller -gruber. Så selv dette temmeligt store fundmateriale for en enkelt gård er måske i virkeligheden ikke det fulde billede – der har sikkert været endnu flere.

Man bemærker, at alle de sikkert bestemte "borgerkrigsmønter" er fra Lund i overensstemmelse med princippet om landsdelsmønten, hvor sjæl-

landske og jyske mønter ikke var gangbare i Skåneland. Med forbehold for usikkerhederne i de eksakte dateringer af mønter og faser ser det derimod ud til, at nogle af mønterne kan have cirkuleret i flere årtier, hvilket ikke stemmer med princippet om regelmæssige møntfornyelser, hvor mønter kun var gyldige i kort tid. Der er to udenlandske mønter, hvoraf den ene er anvendt som bygningsoffer, mod tretten danske. Numismatisk set er den mest bemærkelsesværdige mønt et eksemplar af den sjældne VFO-mønt (Lindahl 1954).

Fase 7, ca. 1200-1250/1350

Bygning ÖK 110, enskibet stolpebåret bygning, 26x5 m, tre rum, ca. 1200-ca. 1250 (s. 59-62)¹

- Kontekst A23584. Fyld i stolpehul (s. 103). **(1)** Fnr. 1389. LUHM mønt 24311. Penning, jfr. MB 7, af Grinder-Hansen henført til Lund, 1241-1250, Bornestaf EP6, anden halvdel af 1240'erne. Mønten tolkes som et husoffer (s. 103). Hvis mønten er korrekt bestemt (bemærk Silvegrens forbehold), kan det dog af kronologiske grunde ikke være sket ved husets opførelse. Mønten må i så fald være kommet i jorden – bevidst eller ej – ved nedrivningen.

Fase 8, ca. 1250-1475

Bygning ÖK 108, enskibet bygning på syldsten, 16x5 m, tre rum, ca. 1250-1400 (s. 71-73, 80-81)

- Kontekst L27. Underfase 2 (s. 74). Gulvlag i det vestre rum (s. 101). Møntens tilhørsforhold til laget er en smule usikker (s. 73-75). **(2)** Fnr. 5987. LUHM mønt 24314. Penning, MB 125-6? af Grinder-Hansen henført til Lund, 1270'erne, Bornestaf EK19, tidlig 1280'erne, eller MB 205? Nørrejylland, 1280'erne. Da jyske mønter er sjældne i Skåne, er den første reference mest sandsynlig.
- Kontekst A8943. Underfase 3 (s. 77, 78). Gulvlag i det mellemste rum (s. 76, 80). **(3*)** Fnr. 5984. LUHM mønt 24310. Knud VI (1182-1202), penning, Lund, Hbg. 3. **(4*)** Fnr. 5985. LUHM mønt 24324. Kongen (formodet Erik Plovpenning's tid 1241-50) og Ærkebisp Uffe (1228-1252), penning, Lund (Lindahl 1954). Underfase 3 startede hurtigt efter underfase 2, det vil sige kort efter 1250 (s. 80)². Det indebærer en lang omløbstid for Knud VI-mønten.
- Kontekst L22. Underfase 3. Gulvlag i det vestre rum (s. 77). **(5)** Fnr. 5986. LUHM mønt 24312. Penning, MB 125-6, af Grinder-Hansen henført til Lund, 1270'erne, Bornestaf EK 19, dvs. tidlig 1280'ere. **(6)** Fnr. 5988. LUHM mønt 24315. Penning, MB 529-31, af Grinder-Hansen henført til Lund, 1330'erne, Bornestaf KII5, midt 1320'erne.
- Kontekst A6687. Underfase 4. Gulvlag i det vestre rum (s. 79). **(7)** Fnr. 248. LUHM mønt 24320. Ubestemt "borgerkrigsmønt", 1300-tal. **(8)** Fnr. 261. LUHM mønt 24316. Penning, MB 536, af Grinder-Hansen henført til Lund, ca. 1300-1309, Bornestaf 10, ca. 1330. **(9)** Fnr. 5990/1. LUHM mønt 24317/8. Penning, jfr. MB 645, Bornestaf ME 5, slutningen af 1330'erne. **(10)** Fnr. 5991/0. LUHM møntnr. 24318/7. Penning, MB 670, af Grinder-Hansen henført Lund, 1320'erne, Bornestaf EM 28, omkring 1315. Starten på underfase 4 er dateret i rapporten til midten af 1300-tallet på grundlag af mønterne (s.80). Som

*Erik Plovpenning (1241-1250);
Lund, MB 7. Eks.: K.G. Kaaber.*

*Et eksemplar af samme type blev
fundet i Kyrkheddinge.*

¹ Dateringen bygger på en række faktorer, herunder nævnes, sandsynligvis ved en fejl, møntdatering til 1100-tallets slutning (s. 59).

² Det tidligste fundmateriale i A8943 passer bedre med den tidligere underfase 2, men stratigrafisk hører den til underfase 3, og laget indeholder også senere genstande (s. 77).

det ses daterer nyere forskning dog disse mønter en smule tidligere, så fasen er muligvis lidt ældre, dog ikke ældre end cirka 1330, da fnr. 5988 befinder sig i gulvet i fase 3. Hvis Grinder-Hansens og ikke Bornestafs datering af fnr. 261 er korrekt, indebærer det en cirkulationstid på et par årtier for denne mønt.

- Kontekst L10=38. Underfase 5. Ødelæggelseslag med spor af brand, sen 1300-tal eller 1400-tal (s. 80, 81). **(11)** Fnr. 3770. LUHM mønt 24313. Penning, MB 128, af Grinder-Hansen henført til Lund, 1260'erne. Bornestaf EK7, omkring 1265. Mønten er sandsynligvis omlejet.
- Kontekst L3. Underfase 5. Ødelæggelseslag, delvist blandet med muldjorden (s. 80). **(12)** Fnr. 3003. LUHM mønt 24319. Ubestemt "borgerkrigsmønt", 1300-tal.

Bygning ÖK 104. Bygning på syldsten, 18x5 m, tre rum, ca. 1350-1475 (s. 70-71)

- Kontekst A35042. Mønten var i bunden af syldrenden og tolkes som bygningsoffer (s. 70-71, 103). **(13*)** Fnr. 5525. LUHM mønt 24325. Flandern, grev Ludvig (1322-1346), gros, Jesse 673.

Fase 9, 1475- ca. 1600.

Bygning ÖK 103. Enskibet syldstenbygning, 5,5x10 m, to eller flere rum, 1475-1600 (s. 86, 89)

- Kontekst A35242. Brønd i fase 8. Mønten lå øverst i fyldningen og tolkes som nedsunket anlægningslag eller nærmere gulvlag fra bygningen ÖK 103 (s. 83, 89, 103). **(14)** Fnr. 1967. LUHM mønt 24321. Christian I (1448-81), hvid, Malmø.
- Kontekst A23974. Brønd i fase 6. Mønten tolkes som nedsunket fra bygningen ÖK 103, muligvis gulvlag (p. 56-57, 58, 89, 103). **(15*)** Fnr. 1414. LUHM mønt 24322. Livlandske orden, Tallinn, artig, Haljak 25 T2-b (som daterer denne variant 1395-98), Jesse 684 (som daterer hovedtypen ca. 1450-1500). Haljaks datering indebærer lang cirkulation, hvilket i denne periode ikke er umulig, men mønten er ikke særlig slidt.

* = foto af mønten gengivet i Schmidt Sabo 1998, s. 102-103.

Bornestaf, Ulrika, *Skånska borgarkrigsmynt 1241-1377. En kronologisk och korologisk studie*, C-uppsats, Stockholms Universitet, hösttermin 1993.

Fnr = fundnummer

Grinder-Hansen, Keld, *Kongemagtens krise. Det danske møntvæsen 1241-1340*, København 2000.

Haljak, Gunnar, *Livonian Coins*, bind 1, Tallinn 2010.

Jesse, Wilhelm, *Der wendische Münzverein*, Lübeck 1928.

Lindahl, Fritze, anmeldelse af 1954-udgave af MB, NNUM 1954, s. 248-249.

LUHM = Historiska Museet, Lunds Universitet

MB = Mansfeld-Büllner, H. V., *Afbildninger af samtlige hidtil kjendte danske Mønter fra Tidsrummet 1241-1377*, København 1887 (ny udgave ved J.C. Holm 1954).

Moesgaard, Jens Christian, "Mønter fra middelalderlige landbebyggelser. Et overset kildemateriale til belysning af bønders møntbrug", *Kuml* 2016, p. 153-194.

Moesgaard, Jens Christian, "Metaldetektorens vidnesbyrd. Brugte bønder mønter i middelalderen?" *Fund & Fortid. Arkæologi for alle*, 2020, nr. 1, s. 22-27.

Moesgaard, Jens Christian & Tornbjerg, Svend Åge, "Møntbrug på landet i middelalderen. De enkeltfundne mønter fra middelaldergården i Bjæverskov", *Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 2008 (2011), s. 195-212.

Schmidt Sabo, Katalin (red.), *Kyrkheddinge bytomt. Arkeologisk undersökning 1995*, UV Syd Rapport 1998:5, Lund 1998.